Dorovský, Ivan

Ve víru událostí

In: Dorovský, Ivan. *Konstantin Jireček : život a dílo.* Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1983, pp. 67-77

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/121847
Access Date: 02. 01. 2025
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

VE VÍRU UDÁLOSTÍ

Východní otázka byla bezesporu jednou z nejspletitějších komplexů problémů v dějinách jihovýchodní Evropy. Princip národnosti vystupoval stále více do popředí a z východní otázky se postupně stávala otázka rumunská, řecká, srbská, bulharská. Rozpory feudálních a rozvíjejících se kapitalistických vztahů, růst národního uvědomění — to vše vedlo k zesílení rozvoje národně osvobozeneckého zápasu balkánských národů, který prošel do sedmdesátých let 19. století několika fázemi.

Již v roce 1861 vystoupil revolucionář G. S. Rakovski a vypracoval plán osvobození Bulharska, v němž vycházel z představy, že „lidový duch je všude připraven k povstání".

Konstantin Jireček už jako třináctiletý věděl, kdo je G. S. Rakovski. Do deníku si o něm napsal: „Rakovski jest revolucionář . . ., on jest jeden z hlavních hotovitelů (faiseurů) bulharského povstání".[1] Je nesporné, že K. Jireček prožíval bouřlivá šedesátá a sedmdesátiletá léta 19. století, že se živě zajímal o společenské dění u nás i o národně osvobozenecké hnutí na Balkáně, že dosti pečlivě sledoval vnitropolitický vývoj v jihovýchodní Evropě: „Na východě rozbroj mezi Řeky a Turky. Snad přijde k nějakému velkému boji v Turecku, vařilo se tam něco již dosti dlouho", poznamenal si do deníku v souvislosti s krétským povstáním.

Zmínili jsme se již o tom, že se zájem o jihoslovanskou lidovou slovesnost v Čechách soustřeďoval na písně historické a hajducké. Byly u nás přijímány jako vysoce aktuální, protože seznamovaly s bojovým a nebojácným duchem jižních Slovanů.

Od Holečkových překladů junáckých, hajduckých a historických písní vedla cesta k Jirečkovým zasvěceným výkladům o hajducích. Hajductví nebo kleftství se zrodilo na Balkáně jako jedna z forem zpočátku neorganizovaného, živelného protestu porobeného lidu balkánských slovanských i neslovanských národů proti osmanskému panství. Odpor lidu rostl s tím, jak sílil hospodářský a politický útlak tureckého feudálního systému. Ačkoli hajduci neusilovali zpočátku o změnu společenského řádu, lid stále

[1] Angelová, M., *Konstantin Jireček a česko-bulharské kulturní vztahy v 19. století*, rkp diplomové práce, Brno 1962, 134.

více věřil v hajductví jako v sílu, která svrhne turecké jařmo. Postupně se však hajductví stávalo politickým hnutím, které si kladlo za cíl svržení turecké nadvlády.

Toto politické hnutí se koncem první poloviny 19. století stává stále masovější a v 60. letech se vypracovávají jeho organizační základy. Konstantin Jireček pojednal o této formě odporu velmi přehledně ve čtyřech kapitolách svých Dějin národa bulharského.

V druhé polovině 19. století se proslavili zejména hajduci Panajot Chitov, Filip Totju a Bojčo vojvoda. O řadě z nich a o událostech a činech spjatých s jejich jmény zachovaly se zprávy v memoárech a vyprávěních současníků a očitých svědků. Zvláště cenné jsou vzpomínky Panajota Chitova, Filipa Totju, Zachariho Stojanova, Stojana Zaimova aj. Panajot Chitov k knize Moje putování po staré planině a životopis některých bulharských starých a nových vojvodů (Moeto pătuvane po Stara planina i životoopisanieto na njakoi bălgarski stari i novi vojvodi), který vyšla v redakci L. Karavelova v Bukurešti 1872, podal svědectví o celé řadě hajduků a vojvodů. Jeho paměti jsou podle Jirečka „originálním spisem", který „obsahuje popis vlastních i cizích dobrodružství a čtou se jako román".[2] Pro její obsah ji Jireček dokonce označil za „nejoriginálnější knihu celé novobulharské literatury".

Sáhl-li proto K. Jireček po Chitovově knize v době rozhodující fáze národně osvobozeneckého zápasu jižních Slovanů, nebylo to vůbec náhodné. V ní totiž nacházel nejlepší osvětlení a důkazy pro období, které bezprostředně předcházelo bosensko-hercegovskému a bulharským povstáním. „Život ráje turecké, která právě v těchto dnech oči celého světa na sebe obrací, nabude tím některého vysvětlení", říká Jireček v přehledu Chitovovy knihy, který podal v Osvětě roku 1875. Od svých bulharských přátel, z nichž mnozí se podíleli na organizaci osvobozeneckého hnutí, byl Jireček informován, že se v Bulharsku chystá revoluce. K popularizaci tohoto hnutí mu posloužily právě Chitovovy paměti (jeho podobiznu uveřejnil Vítězslav Hálek v Květech již roku 1870), z nichž v lednu a únoru 1876 otiskl ve Světozoru podstatnou část.[3]

Konstantin Jireček podrobně seznámil českou veřejnost se životem a činností P. Chitova proto, že se Chitov postavil do čela hajduckého hnutí již počátkem 60. let, tedy v době, kdy G. S. Rakovski sestavoval v Bělehradě bulharskou legii a kdy usiloval o to, aby „hajduky zorganizoval k účelům revolučním". Jireček spojoval činnost hajduků s očekávaným všeobecným

---

[2] Jireček, K., *Dějiny národa bulharského*, Praha 1876, 518.

[3] Světozor, 1876, čís. 1—5 a 7—12. V česky psaném dopise V. Jagićovi ze dne 4. listopadu 1877 mj. psal: „Přehledy literární v Světozoru byly a jsou zčásti skutečně moje „muka" — do aprilu tohoto roku byl jsem redacteur en chef Světozoru; a i od té doby cokoli se mně nebo mému otci dostane, od nás se ohlašuje v Světozoru." Viz Narodna sveučilišna biblioteka u Zagrebu, R 4610 b.

povstáním. Chitov imponoval Jirečkovi zřejmě také proto, že věřil především ve vlastní síly, ve vnitřní, domácí síly a že se nespoléhal příliš na pomoc z venku.

Uvedená Jirečkova navýsost politická a popularizační práce, stejně jako četné přednášky o bulharských literárních osobnostech, o bulharském národním obrození apod. tvoří jakýsi prolog k jeho dosti „rozsáhlé dopisovatelské" činnosti v době starozagorského a Dubnového povstání v roce 1876.[4]

K. Jireček se v Praze zúčastňoval všech akcí spojených s Balkánem, naučil se mluvit bulharsky a ještě více se sblížil s pražskými bulharskými studenty.[5] Bulharští studenti v Praze, z nichž někteří byli jeho dobrými přáteli, konali přednášky o poměrech v Bulharsku. Jireček samozřejmě na nich nikdy nechyběl. Sám také přednášel o situaci v Bulharsku a na Balkáně vůbec. V dubnu 1875 například hovořil v Umělecké besedě o bulharském národním obrození. O posluchačích si zaznamenal do deníku, že „velice je to zajímalo, věci neslýchané".[6] Jireček se však ve své činnosti neomezil pouze na články nebo přednášky o bulharské minulosti. Žil Balkánem a Balkán vřel v něm. Byl v neustálém styku se svými bulharskými přáteli. V letech 1875—1876 uveřejnil v denním i periodickém tisku velké množství informací o nejnovějším politickém vývoji v Bulharsku a na Balkáně. Pravidelné komentáře psal do pražského německého deníku Politik. V září 1875 napsal o tehdejší situaci na Balkáně, že tureckou říši lze těžko vyléčit a že všechny dosavadní reformy, které Turecko slíbilo, jsou směšnou komedií. Koncem října a začátkem listopadu 1875 se několikrát stručně zmínil o tajných přípravách povstání v Bulharsku. V letech 1875—1877 patřil K. Jireček u nás k nejlépe informovaným lidem o situaci na Balkáně a v Bulharsku zvlášť. O situaci v Bulharsku i na celém Balkánském poloostrově Jirečka informovali v četných dopisech jeho bulharští přátelé Simeon Christov, Ivan Drasov a M. Drinov. První z nich pocházel z Pirotu. Studoval nejprve v Plovdivu, pak v letech 1873—1875 na reálce v Záhřebu a později v Praze. V únoru 1876 se s ním Jireček již znal a učinil si o něm záznam do svého deníku nazvaného Letopisy. Deník začíná 30. prosincem 1873 a končí 31. prosincem 1876. Pod názvem Levski v něm Jireček v únoru 1876 napsal: „Sedě jednoho večera u Drinova, dověděl jsem se od jednoho Pirotčana (S. Christova), který se zde učí, zajímavé informace o jedné významné osobnosti."[7]

---

[4] Havránková, R., *Česká veřejnost na pomoc protitureckým povstáním jižních Slovanů*, Slovanské historické studie VI, Praha 1966, 5—53; Amort, Č., *Konstantin Jireček a Bulhaři*, Slovanský přehled 61, 1975.

[5] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 84.

[6] Amort, Č., cit. dílo, 36.

[7] *Letopisy*, listy 101—102, Archiven institut na BAN v Sofija, f. Ir. čís. 98; viz též *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 91. Šlo o některé životopisné údaje o Vasilu

Druhý Jirečkův informátor o událostech na Balkáně I. Drasov studoval v Písku a v Praze. Po návratu do Bulharska zastával čelné funkce v bulharských revolučních výborech. V červnu 1876 se Todor Peev (Pejov) rozhodl ve spolupráci se Svetoslavem Milarovem a I. Drasovem vydávat časopis Văzraždane (Obrození), jehož programem bylo mj. poskytnout morální podporu povstání a obhajobu bulharských zájmů před evropskými národy a usměrňovat národní hnutí v „pevné vnitřní organizaci, bez níž je úspěch v tomto počínání nemyslitelný".[8] K. Jirečkovi začal I. Drasov psát od září 1875.[9] O něm se Jireček zmiňuje v dopise Gr. Načovičovi již v srpnu 1875.[10]

K. Jireček se nejvíce přátelil s M. Drinovem a S. Christovem, o nichž se stále zmiňuje ve svých denících. V dubnu 1876 odjel Christov do Bělehradu, odkud až do listopadu téhož roku posílal Jirečkovi dopisy, v nichž mu podrobně popisoval situaci na Balkáně, hlavně v Bulharsku, Srbsku a Rumunsku.

Díky známostem s Bulhary v Praze byl K. Jireček jedním z prvních, kteří se dověděli o Dubnovém povstání v Bulharsku. V jeho Letopisech je dne 16. května 1876 napsáno: „Večer jdu na procházku po nábřeží. Tu mne potkají zdejší Bulhaři, hlavně Christov z Pirotu, hledajíce mne, aby mi sdělili zprávy o povstání. Povstání vypuklo v Sredné goře."[11] Jireček byl osudem balkánských národů zcela zaujat a denně se scházel se svými bulharskými přáteli. V první chvíli chtěl dokonce odjet do Bukurešti. Opatřoval Bulharům prostředky na cestu domů. Podle Jirečkova deníku se totiž mnoho bulharských studentů po vypuknutí povstání rozhodlo vrátit do Bulharska. Protože neměli finanční prostředky, obraceli se na redakce různých listů o poskytnutí peněz na cestu. „Christov se styděl chodit s nimi, proto jsem mu dal 18 zlatých", poznamenal si do deníku Jireček.[12] Od Christova a Drinova se naučil „docela plynule" mluvit bulharsky.[13] Dokonce se na Jirečka obrátil s žádostí o české dopisovatele Bulharský ústřední výbor v Bukurešti.[14]

Informace, které Jireček získával od svých přátel buď přímo, nebo prostřednictvím jejich dopisů, zpracovával pro tisk. Počínaje 18. květnem 1876 vycházely Jirečkovy články jako stálá rubrika pražského deníku

---

Levským, které mu poskytl Simeon Christov. Jejich známost je přibližně z té doby.

[8] Arnaudov, M., *Bălgarskoto knižovno družestvo v Braila*, 1869—1876, Sofija 1966, 267.

[9] Amort, Č., cit. dílo, 36.

[10] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, II, 116.

[11] *Letopisy*, listy 101—102, Archiven institut na BAN v Sofija, fond Ireček, I, čís. 98; viz též Angelová, M., cit. dílo, 152.

[12] Tamtéž, list 124.

[13] Tamtéž, list 139.

[14] Angelová, M., cit. dílo. 58, 152.

Politik pod názvem Von der unteren Donau. Jirečkovo vřelé nadšení pro Balkán bylo právě také plodem jeho styků s Bulhary. Tak mu např. S. Christov psal počátkem června 1876 z Bělehradu o tom, že „všechno, co se nyní děje v Srbsku, je v stavu přesvědčit člověka, že je nablízku chvíle, v níž začne balkánský tanec". Christov dovedl vidět situaci ve všech vnitropolitckých i zahraničně politických souvislostech. Proto mu psal o svých obavách, že by v případě získání Bosny ze strany Srbska muselo Srbsko zachovat „velkou neutralitu" a tím by bylo bulharské povstání ohroženo. Christov rovněž Jirečka informoval o rakouských dobrovolnících, kteří odjíždějí do Srbska, i o tom, že se v celém Srbsku[15] připravuje lidové vojsko. A jestliže „Srbsko co nejdříve zahájí válku, pak také naše čety dorazí dříve a tím povstání nabude větších rozměrů. Povstalci ze Svištovska a Nikopolska jsou prý již v horách".[16] Christov mu též psal o tureckých zvěrstvech páchaných na starcích, ženách a dětech i o tom, že se spolu s dalšími Bulhary učí obvazovat rány, aby pak mohl vstoupit do povstaleckých čet. Všechny podobné informace zpracovával Jireček pro denní tisk.

O přípravách Dubnového povstání, o přesně stanoveném datu, o jeho předčasném vypuknutí i o povstaleckých okruzích se Jireček dověděl z Christovova dopisu, který mu zaslal z Bělehradu v polovině června 1876.[17] Třebaže Christov neviděl všechny souvislosti závěrečné fáze národně osvobozeneckého hnutí, neznal podrobnosti o činnosti bulharských revolucionářů v Rumunsku, chápal dobře (a to sděloval také Jirečkovi), že Bulhaři „dozráli a přišli na myšlenku, že je čas se osvobodit, a proto povstali". Organizace povstalců není dílem ruských nebo srbských lidí, psal Jirečkovi, nýbrž „samotných lidových mas, protože bulharský lid již nespí". „Myšleka osvobození," pokračuje S. Christov, „vládne již mnoho let, čekalo se však na příznivou dobu. Hrdinství našich bratří Hercegovců podnítilo také naše lidi, aby se dali do práce. A ještě více slabost a ztrouchnivělost tureckého státu pomáhá našim lidem získat odvahu. Jako nějaký elektrický proud se rozšířila myšlenka mezi lidem, aby povstal se zbraní v ruce a vybojoval si svobodu". Obsah tohoto Christovova dopisu, který uváděl četné další údaje o bulharských četách v Srbsku, o povstaleckých srážkách na Pirotsku a Berkovicku, přiměl zřejmě Jirečka k tomu, aby si z něho zaznamenal do svého deníku některé údaje o přípravách Dubnového povstání.[18]

V dalším svém dopise z Bělehradu ze dne 19. června 1876 Christov psal Jirečkovi o negativním vztahu valašské vlády k Bulharům, o Karavelovově zatčení i o zajímavých událostech v Srbsku. Jireček se zajímal o časopisy vycházející v Bukurešti. Christov mu však mohl pouze sdělit, že

---

[15] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 91–92.
[16] Tamtéž, 94.
[17] Tamtéž, 94–97.
[18] *Letopisy*, list 136 b.

Sv. Milarov odjel do Bukurešti pracovat v redakci časopisu Nova Bălgarija. Jak však víme, Milarov redigoval spolu s Drasovem časopis Văzraždane. Jireček získal od Christova informace také o generálu Fr. Zachovi, který byl od počátku roku 1876 náčelníkem srbského generálního štábu a ve válce proti Turkům velel Iberské armádě.[19]

Jireček vedl rozhovory s Christovem, když byl ještě v Praze, o tom, že nelze moc spoléhat na pomoc zvenčí. V Srbsku se shromažďovaly bulharské čety, které čekaly na příležitost přejít do Bulharska. Byl tam Panajot Chitov, Filip Totju a další vojvodové, kteří očekávali na posilu z Valašska a byli rozhodnuti operovat společně se srbským vojskem. To byli vojvodové, o nichž Jireček věděl a o nichž psal v Osvětě a o rok později ve Světozoru.[20]

Také M. Drinov podal Jirečkovi první informace o vypuknutí Dubnového povstání v dopise z 25. června 1876. Drinov se obával o osud obyvatel Panagjurište, odkud pocházel. Psal mu o zvěrstvech Turků, páchaných na obyvatelích v jeho rodném městě, v Koprivštici a jinde. Sděloval mu rovněž o Peevovu časopisu Văzraždane, který se mu velmi líbil „svým programem".

Do svých Letopisů si Jireček zaznamenal některé podstatné údaje, které mu zaslal Christov o aktivním členu revolučních komitétů Ivanu Džudževovi.[21] Džudžev byl v Panagjurském revolučním výboru, založeném ještě roku 1871 z iniciativy V. Levského. Byl také v přípravném výboru počátkem roku 1876 v Panagjurišti. Informace o Džudževovi měl Jireček předat panagjurskému rodáku M. Drinovovi.[22]

Koncem července 1876 se ozval M. Drinov z Vídně, aby Jirečkovi sdělil, že sem přijíždějí lidé z podunajských oblastí, kteří vyprávějí „strašné věci" a přinášejí informace o počtu povstalců.

Vzájemná korespondence K. Jirečka a S. Christova byla velmi intenzívní zejména od dubna do září 1876. Christovovy dopisy obsahovaly množství pravdivých i polopravdivých informací nebo zpráv získaných z druhé či několikáté ruky. Jireček je však přijímal a dále zpracovával. Některé zprávy mu snad Christov posílal také telefonicky. Christov byl však bez prostředků a spoléhal, že Češi prokáží „své vlastenectví, kterého je dnes nejvíce třeba", a že uspořádají peněžní sbírky. Nashromážděné prostředky měl Jireček tajným způsobem zaslat Christovovi nebo jiné určené osobě.

Z Christovova dopisu ze dne 3. července 1876 si Jireček zapsal celou větu o Panajotu Chitovovi bulharsky tak, jak mu ji sděloval Christov.[23] Důležitý byl obsah proklamace, kterou Christov poslal Jirečkovi. Zpočátku

---

[19] Žáček, V., *František Zach*, Praha 1977.
[20] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 99.
[21] *Letopisy*, list 138.
[22] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 101.
[23] Tamtéž, 104; Letopisy, list 141 b.

mu psal, že je to proklamace srbského knížete, v dalším dopise však o ní píše jako o provolání bulharského lidu, které vyšlo v tehdejším srbském a charvátském tisku a jež bylo zasláno též do ruských, německých a anglických novin.

V Provolání bulharského lidu se poukazovalo na nesnesitelné podmínky pod tureckým panstvím, na sympatie, které si získalo úsilí o svobodu u všech národů, odmítají se tu další turecké reformy a nevěří se v diplomatické jednání. „Obracíme se k Řekům a k Albáncům, kteří mají stejnou víru, k bratrům Slovanům, kteří jsou s námi příbuzní svou krví, národností a vírou, a věříme, že si získáme nejen jejich sympatie s naším posvátným bojem, nýbrž také jejich bezprostřední účast v naší věci, abychom se mohli spojenými silami osvobodit všichni z pout otroctví a dosáhnout v našich zemích opět toho historického postavení mezi národy východu, které jsme měli dříve." V provolání se dále uvádělo, že Bulhaři „odložili stranou pero a chopili se meče".

Příznačný je obecně balkánský obsah provolání, vědomí v něm vyjádřené, že jedině spojenými silami lze vyhnat z Balkánu Turky. „Ať Řek, Albánec, Rumun, Srb ze Srbska, Černé Hory, Bosny, Hercegoviny atd. se s námi spojí, abychom vyhnali osmanské hrozné plémě z naší rodné země." Bulhaři se tedy obraceli ke „křesťanům Balkánského poloostrova" bez rozdílu národnosti.

Do svých Letopisů si v říjnu 1876 Jireček poznamenal, že proklamaci mu poslal S. Christov a že byla zapsána americkým inženýrem Grantem. Kde byla uveřejněna, neuvádí. Do srbštiny byla proklamace přeložena Josefem Meissnerem, ze srbštiny do bulharštiny Christovem.[24] Vyšla též v ruském tisku.[25] Bulharský literární historik M. Dimitrov se mylně domnívá, že autorem proklamace je Ch. Botev.[26]

Pro Jirečkovy informace, které o událostech na Balkáně podával pravidelně v deníku Politik, je zajímavý Christovův dopis ze dne 26. července 1876. Přinášel totiž zprávy přímo takřkajíc od pramene, neboť Christov byl u plukovníka Djura Chorvatoviće, který v srbsko-turecké válce velel knjaževecké brigádě. Christov v uvedeném dopise mj. přímo vyzýval Jirečka, aby zveřejnil údaje, které mu v dopise sděluje, „aby věděla vzdělaná Evropa, že turecká krutost nezná mezí".[27] Poslal mu rovněž seznam obcí, které Turci vypálili. Ve stejném pořádku, jak jsou obce uvedené v dopise, je pak nacházíme v Jirečkově článku o tureckých násilnostech v Bulharsku, který vyšel v listě Politik.[28]

---

[24] *Letopisy*, list 161 b.

[25] Sovremennyja izvestija, čís. 185, 8. července 1876.

[26] *Săčinenija* na Christo Botev, pod redakcijata na Michail Dimitrov, tom II, Političeski statii, Sofija 1949, 394—396.

[27] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 108.

[28] Politik, čís. 245 ze dne 5. září 1876.

V každém Christovově dopise najdeme mnoho zpráv o tureckých násilnostech, o řádění a vraždění i o lhostejném postoji Evropy. „Jen proto Vás prosím, hajte aspoň Vy v Politik ubohý bulharský národ, jemuž stačí tyhle rány divokých Turků, ať není očerňován nespravedlivě vzdělanými Evropany a tím spíše svými blízkými bratry Čechy."[29]

V Drinovových dopisech jsou rovněž zprávy o situaci v Bulharsku. Je jich však méně, Drinov je stále střízlivější. Těžce nesl zatčení svých bratrů i neúspěch povstání. S nedůvěrou se díval na misi Dr. Cankova a M. Balabanova, kterou podnikli v září 1876 po Evropě v souvislosti s Dubnovým povstáním. Jediné správné vyřešení otázky viděl proto ve vyhlášení války Turecku, „My ji očekáváme tak netrpělivě jako Vy. Bez války nic nebude," psal. A v polovině listopadu sděloval Jirečkovi z Charkova, že veškeré naděje na osvobození Bulharska vkládá jedině v Rusko, „které se pevně postavilo na nohy a neustoupí".[30]

K. Jireček velmi bedlivě sledoval odraz událostí na Balkáně v tehdejším evropském tisku, srovnával zprávy s tím, co mu psali jeho dva nejlepší informátoři S. Christov a M. Drinov. Jirečkovy informace v tisku byly proto mnohem pravdivější, přesnější a podrobnější. Na rozdíl od četných evropských listů, které považovaly Dubnové povstání za bezvýznamný místní spor o úpravu daní, Jireček se naopak domníval, opíraje se o Christovovy zprávy, že jde o „kolosální povstání mas". V zájmu objektivity však musíme říci, že Jireček při hodnocení té které události vycházel ze svých silných sympatií k balkánským národům a ze své nenávisti k prohnilému tureckému systému. Proto není divu, že často zveličoval rozsah povstaleckých akcí. To však mnohdy dělal s cílem získat český lid pro události na slovanském jihu. Ve svých příspěvcích Jireček rozebíral také vztah evropských velmocí k balkánským událostem a k východní otázce vůbec.[31]

Na podzim roku 1876 se Jireček díval na balkánské události již mnohem střízlivěji a postupně se vracel k vědecké práci, četl si Peevovo hodnocení Dubnového povstání v časopise Văzraždane, který Jireček charakterizoval jako „nejlepší ze všech bulharských listů nejen nynějších, nýbrž i těch, které vycházely dříve".[32] Kladl si četné otázky, co bude dál na východě, zda bude Rusko intervenovat, jaká práva budou poskytnuta Bulharsku, co bude s Bosnou a další, na které nenacházel odpovědi. Byl přesvědčen, že Bulharsku bude poskytnuta autonomie, a věřil, že Rusko nedopustí, aby Turci věčně jen slibovali další reformy. „Bez válečného zásahu nelze ničeho dosáhnout," psal S. Christovovi koncem září 1876. „Bašibozuky je

---

[29] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 112.
[30] Tamtéž, II, 130, 132.
[31] A m o r t, Č., cit. dílo, 35—39.
[32] *Iz archiva na Konstantin Ireček*, I, 115—116.

třeba vyhnat z Evropy. Jedině tak přestanou zvěrstva na Balkáně," domníval se K. Jireček.

Jirečkův střízlivý pohled na události v Bulharsku vycházel ze správného posouzení situace na základě zpráv očitých svědků a přesnějších informací, které se mu dostaly do rukou.[33]

Neúspěch povstání v Bulharsku Jireček připisoval „ohromné nezralosti" bulharského lidu, neshodám a nejistotě. Byl zklamán. „Jak mnoho mohlo být dosaženo," svěřoval se Christovovi, „kdyby veškerá politická action v Bulharsku byla soustředěna do rukou některých rozumných, chladnokrevných, energických a vzdělaných lidí. Lituji, že Rakovski zemřel, že Levski zemřel a že nenašli důstojné druhy a následovníky!"[34]

Redaktoři listu Văzraždane (tj. T. Peev, snad i I. Drasov a Sv. Milarov) v 16. čísle časopisu navrhovali, aby Jireček napsal pro evropskou veřejnost celkové pojednání o posledních událostech, aniž se ho ptali, zda je ochoten něco podobného napsat. Nabídku však Jireček odmítl pro nedostatek materiálu a pro krátkost času. Cenil si však zpráv očitých svědků — Schuylera, Macgahana, Baringa, protože nejsou zaujaté. Kdyby však něco napsal Jireček, zvláště rakouští Němci by mu vytýkali, že jako Slovan něco přidal.[35]

Neshody mezi jižními Slovany, hlavně mezi Srby a Bulhary, i mezi ostatními slovanskými i neslovanskými národy na Balkáně dovedl Jireček správně vidět v širokých historických souvislostech. Především to byly neshody mezi jednotlivými rodícími se buržoaziemi, které si dělaly historické nároky. „Mám za to," psal T. Peevovi, „že balkánské národy ve třetí čtvrtině 19. století prožily období historických práv a nároků. Toto období skončilo tehdy, když zahřměla děla a seriózní přítomnost nastoupila na místo zdánlivé minulosti. Řekové viděli čisté Helény až k samým Karpatám a k Dunaji, Srbové přemýšleli o Dušanově státu až k Soluni a k Janině, Charváti (někteří) říkali, že Charváti jsou až k Černému moři, Bulhaři chtějí, aby povstal Simeonův stát v jeho ohromných hranicích, Rumuni počítali milióny Valachů v Trákii, Makedonii a Tesálii, o nichž nikdo neví, a naposled Maďaři psali o svých historických právech v Bosně, Srbsku, Bulharsku a Valašsku! To je labyrint!"[36] Uvedenou Jirečkovu charakteristiku situace na Balkánském poloostrově označil T. Peev ve své odpovědi za přesnou.

Dubnové povstání, o němž K. Jireček psal s takovým nadšením, bylo

---

[33] Tamtéž, 114.

[34] Tamtéž, 115. Podtrhl K. Jireček.

[35] Tamtéž, 115, 116. Šlo o knížku J. A. Macgahan, *The turkish atrocities in Bulgaria*. Letters of the special commissioner of the Daily News... esq. With on Introduction Mr Schuyler's preliminary report on the moslem atrocities. London 1876, Schuylerova zpráva byla uveřejněna na straně 89—94.

[36] Tamtéž, 116.

sice poraženo, ale v dějinách bulharského lidu zůstane povstáním nejvýznamnějším. U nás vedly balkánské události let 1875—1876 k diferenciaci a krystalizaci jednotlivých křídel nebo skupin tehdejších politických stran. Lakmusovým papírkem přitom zde byl většinou poměr k Rusku. To vše spolu s hlasy protestu v západní Evropě vyostřilo postavení a vztah evropských mocností k tzv. východní otázce.

Sledujeme-li sympatie českého lidu k utlačeným slovanským národům na Balkáně, můžeme říci, že se nejsilněji a nejvšestranněji projevily v posledních sto letech celkem třikrát. Poprvé v letech 1875—1878, podruhé v době rozmachu národně osvobozeneckého boje lidu v Makedonii na počátku našeho století a potřetí v průběhu balkánských válek 1912—1913.

Odraz protitureckých povstání na Balkáně v letech 1875—1878 v české literatuře a jejich ohlas u nás je dostatečně zpracován v řadě odborných studií. Připomeňme, že např. Elišku Krásnohorskou inspiroval boj balkánských národů, kteří bojovali i „za blaženost naši", k napsání řady básnických skladeb, uveřejněných nejprve v časopisech a později pojatých do sbírky K slovanskému jihu (1880). O třicet let později E. Krásnohorská v dopise[37] J. Vrchlickému psala: „Neříkám, že jsem to dovedla znázornit umělecky a přesvědčivě, ale byla to pravda." Myšlenka slovanské vzájemnosti formovala také vztah Svatopluka Čecha k osudu jižních Slovanů. Jan Neruda věnoval ve svých četných fejetonech mnoho místa „událostem tam dole", zvláště v době, kdy bylo „Turecku úzko z vlastního nitra, přímo u srdce...". Nelze tu neuvést tehdy mladého dvaadvacetiletého J. Holečka, nadšeného překladatele a obdivovatele jihoslovanské lidové slovesné tvorby, který přinesl řadu článků o Bosně a Hercegovině v tehdejších časopisech. O bulharském revolučním hnutí věděl mnoho tehdejší profesor píseckého gymnázia Adolf Heyduk, neboť zde studoval mj. např. později významný revolucionář I. Drasov.

Zmiňme se tu ještě o literární skupině tzv. Mladé Moravy, kterou tvořili většinou středoškolští studenti, toužící po poznání života a zápasu balkánských slovanských národů. Celá řada vlastních literárních výtvorů různé umělecké hodnoty i jejich překlady z jihoslovanského písemnictví byly inspirovány sympatiemi a touhou pomoci slovanským bratrům.

Listujeme-li např. časopisem Světozor z té doby, zjišťujeme, že v něm převažuje jihoslovanská tematika. Jistě také proto, že v její redakci tenkrát působil dobrý znalec balkánských poměrů K. Jireček. Vedle obšírných zpráv, politických komentářů a etnografických, historických i geografických črt tu tvoří samostatnou obšírnou kapitolu četné ilustrace celé řady českých malířů, kteří ve svých kresbách zachytili nejeden klíčový výjev z urputných bojů Hercegovců, Bosňanů, Bulharů a Srbů s Turky i hlavní představitele povstaleckých čet a revolučního hnutí.

[37] Dějiny česko-ruských vztahů 1770—1917, Praha 1967, 251.

Nechybí zde ani základní, mnohdy dosti zasvěcená životopisná charakteristika vojvodů a vůdců povstaleckých čet. Literárně umělecké, populární i malířské výklady ve svém souhrnu podávaly o jižních Slovanech obraz dosti širokého a pestrého spektra a bezesporu sehrály svůj pozitivní význam.

Vzedmutou vlnu slovanského nadšení a vřelého vztahu k jihoslovanským bratřím doprovázely vždy sympatie proruské. Postupně se totiž u nás i jinde stále více věřilo, že Rusko pracuje ve prospěch všech Slovanů. Proto ruská pomoc jižním Slovanům skýtala vhodnou příležitost nastolit také otázku poměrů u nás. Alois Jirásek sice ve své umělecké tvorbě nezachytil osvobozenecký zápas balkánských Slovanů přímo, zmiňuje se však o nich zajímavě ve svých Pamětech. „Přehlížeje svůj školní notes," píše Jirásek, „našel jsem mezi různými záznamy literárními také toto: Orenburský kozák Ivan Trofimov, šedesátiletý se sedmi syny do Srbska. — Stará příchylnost k Rusku propukla teď ještě horoucněji i v národě již uvědomělém... Dychtivě, v horečném napětí očekávali a sledovali jsme zprávy z rusko-tureckého bojiště. Pamatuji se, s jakou radostí jsme vítali novinu, že Rusové překročili Dunaj (bylo to v červnu 1877), že generál Gurko postoupil přes Balkán a zmocnil se Kazanliku (v červenci), že Rusové obsadili průsmyk Šipku... Ale pak ta Šipka!"[38]

Rusko-turecká válka 1877—1878 přinesla lidu Bulharska svobodu.

[38] Tamtéž, 251.